

Imitáció és eredetiség kérdése Verancsics Mihály alkotásaiban

Palotás György
SZTE

CONNECTING
ACADEMICS

Imitáció és parafrázis:
Szövegváltozatok a magyar régiségben

Pécs, 2019.

M.

Cytowska,
1967–
1968, 179:

„[Michaelem] Vrantium autem
felicissimum imitatorem fuisse existimo,
cum et **imitationis studio** poeticos
spiritus non extinxerint, sed effigiem
ingenii sui penitus inculpserit.”

Verancsics Mihálynak tulajdonítható irodalmi alkotások

	az alkotás címe	keletkezés ideje	műfaja	kézirata	korabeli nyomtatványa
1.	<i>Dalmatiae encomii principium</i>	1520-as évek közepe	enkómium	OSZK, <i>sign.</i> Fol. Lat. 422, tom. IV, fol. 11r–11v.	nincs
2.	<i>Querela Ungariae de Austria</i>	1528 tavasza	querela (proszópopoia)	BJ, <i>sign.</i> 6551 III, fol. 890–892.	nincs
3.	<i>Alia querela Hungariae contra Austriam</i>	1528 tavasza	querela (proszópopoia)	BJ, <i>sign.</i> 6551 III, fol. 893–897.	nincs
4.	<i>Tu ratis in vento...</i>	1528	epigramma	BOss, <i>sign.</i> 158, fol. 121.	nincs
5.	<i>Iuvenalis ad lectorem. Carmen</i>	1529. május 26.	epigramma	nincs	BN, <i>sign.</i> XVI. O. 6474, p. 90.
6.	<i>Michael Wrancius Dalmata ad lectorem. Carmen</i>	1530	carmen (exhortatio)	nincs	BN, <i>sign.</i> Fot. S. D. 4° 1015, BOss, XVI. Qu. 2429.
7.	<i>Ad Sigismundum regem patrem de coronatione Sigismundi filii Augusti</i>	1530. február 20-a előtt	enkómium	BOss, <i>sign.</i> 158, fol. 83–85.	nincs
-	<i>Elegia in obitum maximi antistitis et maecenatis patris, et domini Petri Tomitii episcopi Cracoviensis et regni Poloniae cancellarii</i>	1535. november 18-a után	elegia	nincs	volt, de elveszett
8.	<i>In Valentinum Polydamum, historiae Hungaricae scriptorem ineptissimum</i>	1536 után	szatirikus elégia	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 10v–13r.	nincs

9.	<i>Liber de rebus Hungaricis anni M. D. 36</i>	1536 után	történetírói alkotás (monográfia)	OSZK, <i>sign.</i> Fol. Lat. 422. tom. II, fol. 14–26.	nincs
10. 1- 2	<i>Ioannis Hungariae regis nuptiae</i>	1539 eleje	epithalamium	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 1r–6v.	BCzart TN, <i>sign.</i> XVI. 260/II
11.	<i>Ad Ioannem Esecium Episcopum Quinquecclesiensem</i>	1539–1540	elégia	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 6v–7r.	nincs
12.	<i>Ad reverendissimum dominum Ioannem Statilium episcopum Transsylvanum, dominum et avunculum suum, durum et implacabilem: epistola in sui commiserationem</i>	1540 március 20-a után	epistola	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 13r–19r.	nincs
13.	<i>Nativitas primogeniti filii Ioannis Hungariae regis 1540</i>	1540. július 7-e után	carmen genethliacum	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 7r–7v.	nincs
14.	<i>In obitum Ioannis Hungariae regis. Lacrimae 1540</i>	1540. július 21-e után	epicedium	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 8r–10r.	BN, <i>sign.</i> Lat. Qu. 128. (elveszett)
15.	<i>Ruthenae virginis error ad Reverendissimum Dominum Andream Seberdovium episcopum Camenecensem</i>	1543–1545	elégia	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 20r–24v.	OSZK, <i>sign.</i> RK 60.
16.	<i>Quod eam virginem amet, qua cum potiri sit impossibile, non amare tamen nequeat cuius nomen est in maiusculis</i>	1543–1545?	elégia	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776. fol. 24v–26v.	nincs

17.	<i>De eadem virgine aegrotante ex pleuresi</i>	1543–1545?	elégia	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776. fol. 26v–28v.	nincs
18.	<i>De pustula enata in vultu eiusdem virginis ad Thomam suum</i>	1543–1545?	elégia	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776. fol. 29r–29v.	nincs
19.	<i>Iusto Decio, amico suavissimo ex Cracovia discedens, sui memoriam</i>	1544. augusztus 20-a előtt	elégia (szüntaktikon)	OSZK, <i>sign.</i> Quart. Lat. 776, fol. 19v.	nincs
20.	<i>a Duo panegyrici c. kötet üdvözlő költeménye</i>	1550	elégia	nincs	OSZK, <i>sign.</i> Ant. 10263, címlap verso.
21.	<i>Confessio Michaelis Verantii</i>	1553	vallomás	OSZK, <i>sign.</i> Fol. Lat. 4005, fol. 2r–2v.	nincs
22.	<i>Moderni temporis oratio ad Deum</i>	1565–1568	könyörgés	OSZK, <i>sign.</i> Fol. Lat. 422, tom. IV, fol. 1r–1v.	nincs
23.	<i>Michael Verancius, in parentis sui imaginem</i>	1570 vége 1571 eleje	epistola	OSZK <i>sign.</i> Quart. Lat. 776. fol. 30r.	nincs

En, Sigismunde, tibi, **quod tota mente petisti**,
tempus adest, cunctis laetior ecce dies. (...)

In regem eligitur, regni te insignia vivo
suscipit. **O felix terque quaterque** parens! (1–8)

Id precor, ut faxit summi regnator Olympi
et tibi det vitae gaudia longa tuae.

Te precor, ut **redeant Saturnia saecula** rege,
astrea et redeat virgo relapsa polo,
utque armis hostes nulli tua regna laccessant
arvaque Podoliae tuta colonus aret. (26–31)

*Ad Sigismundum regem
patrem de coronatione
Sigismundi filii Augusti*

[1530]

exercemus? habes **tota quod mente petisti**:

(Verg. *Aen.* 4, 100)

talia voce refert: '**O terque quaterque** beati,

(Verg. *Aen.* 1, 94)

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
magnus ab integro **saeculorum** nascitur ordo.

iam **redit et Virgo, redeunt Saturnia** regna,

iam nova progenies caelo demittitur alto.

(Verg. *Ecl.* 4, 4–7)

hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis,

Augustus Caesar, divi genus, **aurea condet**

saecula qui rursus Latīo regnata per arva

Saturno quondam,...

(Verg. *Aen.* 6, 791–4)

*In obitum Ioannis
Hungariae regis.
Lacrimae 1540*

Ipse **pater rerum** caelo manifesta ruinae
signa dabat, dabat et tellus, dant flumina tanti
argumenta mali. Nonne haec sensisse putamus
aethera, **cum valido ventorum turbine sphaera**
aurea deiecta est Budae? Quae celsior ibat
astra petens reliquis, quam maerens **regia vidit**
illisam terrae, quasi tum cervice revulsa
praecelsae turris, monstrarent fata cadentis
heu domini capitis, veluti praeludia quaedam.

Ipse etiam **Phoebus** sensit, luctusque futuri
ut potuit miseros monuit. Nam veste lugubri
tristior obtexit vultus, et **luce carentes**
ostendit terris radios, quos ille deinde
edidit ardores? Et terras igne perussit
saevus, et in sicco sitibundos flumine pisces
deseruit. Non herba viret, non semina sponsa
nutrit humus sterilis, maeret pecus omne per agros,
fecundos agros olim camposque beatos.

Dacia tristis idem sensit, cum sedibus imis
territa contremuit tellus, dum spiritus ingens
ire parat, dum membra quatit, dum sacra recludit
pectora, et invitus vacuas discedit in auras. (32–53)

Talia nequiquam toto Venus anxia caelo
verba iacit superosque movet, **qui rumpere**
ferrea non possunt veterum decreta sororum,
signa tamen luctus dant haut incerta futuri;
arma ferunt **inter nigras crepitantia nubes**
terribilesque tubas auditaque cornua caelo
praemonuisse nefas; solis quoque tristis imago
lurida sollicitis praebebat lumina terris;
saepe faces visae mediis ardere sub astris,
saepe inter nimbos guttae cecidere cruentae;
caerulus et vultum ferrugine Lucifer atra
sparsus erat, sparsi lunares sanguine currus;
tristia mille locis Stygius dedit omina bubo,
mille locis lacrimavit ebur, cantusque feruntur
auditi sanctis et verba minantia lucis.
victima nulla litat, magnosque instare tumultus
fibra monet, caesumque caput reperitur in extis,
inque foro circumque domos et templa deorum
nocturnos ululasse canes umbrasque **silentum**
erravisse ferunt motamque tremoribus urbem.

(Ov. *Met.* 15, 779–789)

(Verg. *G.* 1, 438–9)

(Verg. *G.* 1, 469–71)

(Verg. *G.* 1, 466–7)

(Verg. *G.* 1, 475)

(Lucr. 3, 398–401)

ZAPOLYA, XXXVII R. in

Sed ut in rebus perturbatis, et ancipiti imperio, evenire

infinita multitudo perditorum hominum et
non in dies exoriebatur, quos non tam bellandi
praedandi studium ab agricultura abstrahebat.

re primum ad omnes principes Christianos
s oratores aliquoties misit, cupiens testatum
se tranquillitatis rei publicae Christianae causa,
inter regno Hungariae pacem et quietem
ndam desiderare.

dissensione nullam utrique salutem
ebant.

ges Hungariae non accipere, sed dare condiciones
ibus instituti fuerant. (9–48)

magnaque praeterea multitudo undique ex Gallia perditorum
hominum latronumque convenerat, quos spes praedandi
studiumque bellandi ab agri cultura et cotidiano labore
revocabat.

(Caes. BG, 3, 17, 4)

Convictolitavim [!] magistratum magnamque partem senatus
ad eum convenisse, legatos ad Vercingetorigem de pace et
amicitia concilianda publice missos, non praetermittendum
tantum commodum existimaverunt;

(Caes. BG, 7, 55, 4)

si modo unum omnes sentiant ac probent; contra in dissensione
nullam se salutem perspicere.

(Caes. BG, 5, 31, 2)

Se ita a patribus maioribusque suis didicisse, ut magis virtute
contenderent quam dolo aut insidiis niterentur. [...] ita
Helvetios a maioribus suis institutos esse uti obsides accipere,
non dare, consuerint;

(Caes. BG, 1, 13, 4–1, 14, 7)

*Die gestis R-bus Hungarij anij. M. D. XXXVI. in
Vincis Historiis Peru. de Savin. Ser.
primarij Joannis Vngaric Regis, ab
re Ludovico Jam
Post memorabile cladem illa, qua Ludovicus
Rex a Solimano, XI. Turcorum Imperator in
campo Mohach accepit: In quo conflictu
ipse Ludovicus cu multis principibus atque
prelatis regni Vngaric, pro patrie salute
morte occubuit: Decem continuis annis
incredibili calamitate regnum illud, sub
dubio domino, vexatum est. Et illa maq
infelicissima pestis, quasi fato quoda, omnium
malorum occasum p totu regnu induxit:
ita, ut ne faceret quida aliqua antiquae virtutis
ordini, aut decore, in eo aggresseretur amplius.
Quippe cu duo Reges inter se, de summa impij,
acriter et primaciter digladiarent, neuter
illoz, libera possessione regni, obtinere poterat.
Sed ut in rebus perturbatis, et ancipiti impio
evenire solet, infinita multitudo perditorum
hominum et latronum in dies exoriebatur: quos
non tam bellandi quam praedandi studiu, ab
agricultura abstrahebat: Multi etia qui
aliquas facultates aut artes ad tenuitas veter
habere poterat, proiecta patrie salute, depolati,
spoliari aliis occupantibus non dubitabant.*

**Hungaricis
anni M. D. 36 [1536]**

ei párhuzamok (Caes. BC) Szapolyai és Caesar alakja

Caesar

- polgári békét, *otiumot* és *dignitast* akart
- az *inimici Caesaris* felelős a belháborúért
- nem polgárháború, hanem *civiles dissensiones*
- ellenségeit nem *hostesnek*, hanem pl. *factio paucorumnak* nevezi
- célja a *res publica* védelme

Szapolyai

- a béke létrejöttén fáradozik, ám Ferdinánd akadályozza ezt
- célja: *tranquillitatis rei publicae Christianae (...) regno Ungariae pacem et quietem conciliandam*
- „csak” két ellenkirály harcáról beszél
- Verancsics lírai alkotásaiban megjelenik a *hostes*, de itt csak pl. *factionis Germanicae; Ferdinandicae factionis*

VALENTINI POLYDAMI DE ORIGINE, AC REBUS
gestis Hungarorū Liber primus.

HTSI SCIO NEMINI DVBI-
um esse, quam difficile factu, & quā aspe-
rum sit historiam scribere publice, aut po-
steris, atq; initium inuenire subtilitatis &
uenustatis, quum ingenio, tum industria elaboratum;
tamen uolo omnem uim consilij, ac uirtutem sapientiae
collocatam in ope diuina esse, ut diuino nutu, & gratia
omnia mihi prospere cedant, & dignissima posteritate
fama eueniat. Potissimū autem antiqui authoris prohae-
mum introducendū puto, & id unum ob meorum in-
uidiā detractorum, calumniāq; prauiſsimorū aduersa-
riorū sedandam sumere non recuso. Nam in codicibus
eius noctes, ac dies omnes & publice & priuatim con-
tero, uersorq; sine ulla non modo uerecundia, uerume-
tiam dissimulatione in omni genere imitandi, æmulan-
diq; & partim mihi obscurissima, atq; falsissima eius
inuentio non parū displicet, partim magnifica, & præ-
clara arridet: cuius exordium non humano consilio, sed
quodam prope diuino fato mihi datum, atq; oblatum,
antiquissimæ Hungarorum generationi conuenire ui-
detur, & non alienum esse duxi a ueritate. Idcirco ho-
minum generationes sunt per insulas, prouinciasq; pro-
pagatæ, quæ tantum primam originem ex Noe, & ex
optimis, atq; fortissimis filijs eius Cham, Iaphet, &
Sem traxere, a quibus post cladem diluuij constat om-

Exordium
historie
unde sum-
ptum.

Imitatio
ueteris au-
thoris.

Origo ho-
minū post
diluuium.

Nec nisi cum tristi conscriptos omine
quondam

Annales Volusi Roma diserta tulit. (93-4)

Nonnihil indoctis scit iam seiungere docta,
cognoscit Crispum Pulydamumque simul

Quare alio transfer **puerilia scripta** precamur
purgatis sapiunt auribus ista nihil! (49-51)

atque tuis tantas **nugis** offendere curas

barbariaque oculos contaminare pios? (2)

*Polydamum, historiam
Hungaricæ scriptorem
ineptissimum* [1536]

Cum tamen antipodas ipsos te scribere

Astra ferre simul: tanta molemura facti est.

In valentinum Polydorum, historicum
Hungaricum, scriptorem imperissimum.

Sic ille, princeps foret, qui pendere penas
Scriptores foret, vellent in orbis molas.

Tu merito fueras, alijs exempla daturus,
Polydami historicum, scriptor imper tui.

Sicut ausus nobis praenorum pandere gesta,
Qui puto vix patre, noneris ipse tui.

Atque adeo quam sit, tibi perfacilius in illa,
Teuthonicis vocitatis, ambiciosa modis.

Cum tamen antipodas ipsos, te scribere creda
Doctus, et latius clavis ore loqui.

At quoties Iaphet, quoties Gog nomina ponis?
Vnaque vix Magog pagina patre covet.

per optas,

puget.

quot annis

laudes,

us, ut tunc

ii. (53–60)

ta canendo,

dis.

ue causa,

at aquas. (95–98)

Gratus Alexandro regi magno fuit ille

Choerilus, incultis qui versibus et male natis

rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.

Sed veluti tractata notam labemque remittunt

atramenta, fere scriptores carmine foedo

splendida facta linunt. Idem rex ille, poema

qui tam ridiculum tam care prodigus emit,

edicto vetuit,...

(Hor. Epist. 2, 1, 232–40)

Ut scriptor si peccat idem librarius usque,

quamvis est monitus, venia caret, et citharoedus

ridetur, chorda qui semper oberrat eadem,

sic mihi, quimultum cessat, fit Choerilus ille,

quem bis terque bonum cum risu mirror;

(Hor. Ars P. 354–8)

Ad (...) Iohannem Statilium (...)
avunculum suum, durum et
implacabilem: epistola in sui
commiserationem (1540)

Dum modo ne miseris, penitus spes deservat artus,
Hec damnosa tibi, no puto dona fore.
Sed quato est melius, pulchri meminisse ducoris?
Iuxta, naturae quo pia iura vocat.
Vincat amor culpa, superet clivus crimine!
Vincula, delictum, sanguinis amorem.
Et prosit tamen me presentis esse in potest.
Et prosit numen, sit coluisse tuum.
Forsitan indigni dicis: tamen inspicere quod te
Amistis deceat, no ego quod mirror.
Si gravibus videar vobis, minus aptus agendis,
Et timido tande, fundere verba sono.
Dura mihi vegetos, infregit inopia sensus,
Et timidum reddidit, nullus in orbe favor.
Dum modo te placidum, prudens audacia evocet.
Ingenium semper, prosperiora iuvat.
Val 1540.

egyedi beszédhelyzet → Heroides?

Tristia- és Epistulae ex Ponto-rájátszások:

ut te nunc horum iam taedeat, et tua
pectus

in me damnaret tot benefacta tuum?
(41-2)

O imitere **deum**, praesul, patiare precari,
teque loco nobis **numinis** esse velis!
(13-4)

tamquam si nostrae generarent ulcera
voces

afficerentque gravi verba dolore caput.
ignoro causae quid sit, sed vera fatemur.
(143-5)

imitált
szöveg-
helyek az
1540-es
epistolában:

Ov. *Pont.* I, 2, 7-8; III, 7, 1-6; II, 1, 47-48; II, 1, 47-48; I, 2, 57; I, 7, 51; II, 2, 26; Ov. *Her.* IV, 3-4; II, 17-18; IV, 175-176; XII, 5-6; XII, 187-188; Ov. *Tr.* I, 1, 31-32; I, 3, 40; I, 2, 14-16; II, 33-40; IV, 8, 49-50; V, 4, 16-18; II, 77-80; III, 11, 32; II, 1, 119-120; IV, 10, 39-40; V, 6, 5-6; I, 1, 24; I, 1, 100; II, 19-20; V, 2, 15; I, 8, 19-20; Ov. *Fast.* V, 501; Ov. *Am.* III, 2, 45-47; III, 11b, 1-3.

Cic. *Off.* 2; Cic. *Mil.* 34, 94.

Verg. *Aen.* XII, 930-931; X, 149-150; Verg. *Ecl.* X, 69.

Prop. II, 12, 5-6; I, 1, 35-38.

Iuv. III, 122.

Ruthenae virginis error. ad R. D. Andream
Seberdomin, episcopum Comenacensem.

Qua patet in latos, præpinguis Ruscia campos,
Sylva iacet densis, ampla vetusq; comis.

Cuius, ut a Zephyris, æquata cacumina nutant,
Subdita sic molli gramini, vernat humus.

Si spectes summo, concordet vertice quercus,
Ex vna dices arbore, stare nemus.

Quod si substratum, deflectas lumen in æquor,
Picta nisi variis, præterea colore iacet.

Sunt tamen et densi frutices, cæciq; meatus,
Abdita sed longe, sumunt illa nemus.

Huc studio florum, tectis progressa paternis,
Incessit miræ, virgo Ruthena pede.

MICH. VERANTII

ERROR DE:

VIVS VIRGINIS

RUTHENAE.

Per Michaelem Verantium etc.

Qua patet in latos præpinguis Ruscia cāpos,
Sylva iacet densis ampla vetusq; comis.

Cuius ut à Zephyris æquata cacumina nutant,
Subdita sic molli gramine vernat humus.

Si spectes pulchro concordet ordine quercus,
Ex vna dices arbore stare nemus.

Quod si substratum deflectas lumen in æquor,
Picta ibi diuerso præterea colore vides.

Sunt tamen & densi frutices, cæciq; meatus,
Quos viridis condit vertice sylva suo.

Huc studio florum, tectis egressa paternis
Defertur facili Virgo Ruthena pede.

Ruthenae virginis

error...

[1542-1545]

- narrátori kiszólások:

pl. Heu loca non illi sed magis apta feris, (36)

- olvasói cselekvésre utaló szakaszok:

pl. Si spectes summo concordet vertice
quercus, (5)

- direkt beszédek:

pl. 'Hei mihi non haec nos,' exclamat, 'semita
duxit,

quo feror, aut quo me devius error agit?

, (51-2)

- narrátori részvét:

pl. Quid faciat? Solum quod restat, pectora
palmis

impetit et roseas proluit imbree genas (67)

Osszegz és

- ❖ gyakori szövegátvételek a klasszikus szerzőktől: elsősorban Ovidius, Vergilius, Horatius és Caesar
- ❖ ezekre többségében csak retorikai eszközökként (gondolatalakzatként) tekintett
- ❖ esztétikai célból
- ❖ nincs törekvés az antik művek *aemulatio*jára

**Köszönöm a
figyelmüket!**